

Feledy Balázs

Az őszinteség katarzisa

Romváry Ferenc A képtár csináló című könyvéről

(Budapest, szerzői kiadás, 2017)

■ Ha egy jeles művészettörténész könyvét veszi kézbe az olvasó, akkor igen tudatosan szerkesztett, a tematikát koncentráltan feldolgozó, a koncepciót racionálisan felépítő kiadványra számít. A művészettörténészek könyvei műfajtiszták. Esszék, kritikák, portrék, tanulmányok, netán monografikus feldolgozása egy-egy kornak, stílusnak, művészeknek. Amikor kézbe vesszük Romváry Ferenc valóságosan is súlyos könyvét, akkor azt gondoljuk, hogy egy ilyen típusú mű olvasásába fogunk, annál is inkább, mivel sejtjük a tematikát, s ez a címből is kiderül: *A képtár csináló*. Romváry Ferencről ugyanis köztudomású az elmúlt évtizedek magyar művészettörténet-írásában és magyar képzőművészeti életében, hogy azzal teremtette meg életműve talán legfőbb értékeit, hogy több olyan múzeum anyagát gyűjtötte egybe, hozta létre, „hozta (vitte!) Pécsre”, melyek kimagasló organizációs és koncepcionális háttértevékenységet feltételeznek. Miközben évtizedeken át egyre bővült e kollekciók mennyisége (szoros harmóniában azok minőségével), azonközben még elméleti tevékenysége is jelentőssé vált. Így amikor hírt vettük legújabb és feltehetőleg legterjedelmesebb – Kieselbach Tamás támogatásával kiadott – könyve megjelenésének, fokozott izgalommal várhattuk annak befogadását. Nos, Romváry Ferenc ezúttal nem a bevezetőben megfogalmazott igényeknek (feltételezéseknek?) megfelelő könyvet tett közzé, hanem egy olyan *köztes műfajú* kiadványt, amelynek dús fonatú eklekticizmusa kötheti le az érdeklődő olvasót. A szerző könyvében természetesen olvashatók kitűnő és mély elemzések, nagy és komoly forráskutatásokra épülő tanulmányok (a Janus Pannonius Múzeumról, Pécs köztéri szobraitól, emlékműveiről, emléktábláiról, a Zsolnay-szobor történetéről, a *Pécs Lexikon* megszületéséről stb.). Fontos helyet foglalnak el helytörténeti, a sok esetben ezzel szorosan egybefüggő építészettörténeti, várospolitikai, urbanisztikai karakterű írásai. Gyöngyszemként tekinthetünk kisebb, ám jelentős írásaira, amikor pl. a pécsi exlibrisekről értekezik, amikor feleleveníti Sinkó András keramikus tervezői munkásságát.

Alapvető ismeretanyagokat publikál a Siklóshoz, Villányhoz kötődő szimpóziumok létrejöttéről, működéséről és – sajnálatos – megszűnéséről. Természetesen a könyv alaptanulmányai, immár történeti értékű elemzései a múzeum létrejöttében meghatározó szerepet játszó művészekről: Csontváry Kosztka Tivadarról, Victor Vasarelyről, Martyn Ferencről szólnak. Szinte egyedülállóak azokról a jeles gyűjtőkről írt portréi, akikkel szorosabb vagy lazább kapcsolatban volt, akikkel döntő szerepük volt a pécsi múzeumok anyagának létrejöttében, Carl Lászlótól Gegesi Kiss Pálig, Tompa Kálmántól Kunvári Belláig, s akikkel sorából kiemelkedő a Gerlóczy Gedeonról írtak jelentősége. Sajátos atmoszférát teremt azzal, hogy sorra veszi azokat a gyűjtőket is, akikkel tárgyalásai, megbeszélései, egyezkedései – ahogy ő fogalmaz – faskóval végződtek. Ezek sorában ír Köves Oszkáról, Garzó Gyuláról, Glücs Ferencről, Selinkó Gézáról, Radnai Béláról. Ezek azért is fontosak ma is, mert több esetben a később jeles gyűjtemények szinte szétestek, felszívódtak, mert ismert jelenség, hogy egy-egy gyűjtő leszármazottai, örökösei általában már nem kívánják egyben tartani e jeles hagyatékot.

Ám e kiadványban a szerző művészettörténeti horizontja kitágul, egy igen szubjektív hangú társadalomtörténeti, politikatörténeti aspektussal bővül. Sorra veszi személyes küzdelmeinek történeteit, melyeket helyi, megyei politikai, igazgatási vezetőkkel kellett folytatnia, nem kímélve saját, múzeumi berkekben működő kollégáit (múzeumi vezetőket, munkatársakat), akikről sok esetben nyilvánít sommás véleményt. Romváry Ferenc precízen sorolja küzdelmeit, sérelmeit, melyek rendkívül sikeres múzeumszervezési tevékenységét is kísérték, de beszámol a kudarcokkal végződő konfliktusainak történetéről is. Hosszan taglalja egyik jeles kollégájával (valamikori barátjával), Perneczky Gézával lefolytatott peres ügyét. Könyvének ezek a részei publicisztikusabb hangvételük okán eltávolodnak a tudományos nézőponttól, többször valóságos kis sztorikat tesz közzé; szinte művészeti krimik olvasói vagyunk. Rendkívül mélyenszán-

tó, tudományos igényű írásai emberi kapcsolatainak felidézésével váltják egymást, így áll össze az az (ön)portré, melyet talán leginkább emlékiratnak minősíthetünk. Furcsán súlyozza is mondandóját. Miközben nem tudjuk meg könyvéből, hogy mikor is született (tegyük is közzé: 1934. 09. 14.), azonközben hosszan taglalja első házassága személyes körülményeit, melyek nem illeszkednek koherensen könyve szerkezetébe. Romváry Ferenc több könyv mondandóját, hangvételét és szemléleti módját tehát egy műbe sűrítette, amely írásának előnye is és hátránya is.

Ugyanakkor minden elismerésünk hihetetlen precíz adatszerűségének. Miközben többször jelzi, hogy sohasem írt naplót, olyan pontosan követi a történéseket, mellyel ritkán találkozunk művészettörténeti eseményeket összegző műben. Ennek jegyében mondjuk is el: az Esztergomban született, s pályaválasztási dilemmákat követően művészettörténet szakon, a pesti egyetem bölcsészkarán 1963-ban diplomázott fiatalember, Romváry Ferenc, Pogány Ö. Gábor kezdeményezésére még ebben az évben Pécssett kap állást a múzeumban, s tölt több mint három és fél évtizedet ott művészettörténész muzeológusként. Az első időkben intenzíven foglalkozik a pécsi, illetve a Baranya megyei kortárs képzőművészek ügyeivel, kiállításával. 1964-ben azonban egy pártfunkcionárius bírálata, majd a művészek megalkuvó, de egymást szinte inszINUÁLÓ magatartása miatt fontos döntést hoz, melyről így ír: „Ekkor tudatosult bennem a felismerés, itt, ebben az iszapbirkózásban én csak vesztes lehetek, az egymással rivalizáló művészek között az egyik vagy másik fél érdeksérelme nélkül igazságot sosem tehetnek. Nekem pedig csak képekkel, nem pedig az alkotók lelki világával kell foglalkoznom. Ajánlatos tehát minél előbb függetleníteni magam a helyi művészeketől.” Persze későbbi tevékenysége során ezt – szerencsére – nem tartotta be, de munkássága fő sodra valóban más irányba terelődött.

Hihetetlen szívóssággal, kitűnő minőségérzékkel – őszinte elismeréssel fogalmazva –, saszemmel szerez meg Pécs és múzeuma számára olyan kiemelkedően jelentős képzőművészeti hagyatékokat, melyek nyomán 1967-ben Tompa Kálmán, 1968-ban Kunvári Bella, 1969-ben Bedő Rudolf, 1971-ben Dénes Zsófia, 1972-ben Lázár Béla védett magángyűjteménye és Gegesi Kiss Pál újabb adománya, 1982-ben pedig Ubrizsy Gábor képgyűjteménye kerül Pécsre, s lesz része a ma már legendás Modern Magyar Képtárnak, mely az ország második legnagyobb gyűjteményévé az ő munkássága által vált. Emellett 1973-tól számítható a Csontváry Múzeum léte, létrejött a Gádor István Múzeum, 1976-ban a Vasarely Múzeum, 1978-ban az Amerigo Tot Múzeum és az Uitz Múzeum, 1983-ban nyílt meg az immár kibővített, öttermes, az életmű nagy részét magában foglaló pécsi

Csontváry Múzeum, 1984-ben a Nemes Endre Múzeum, 1986-ban a Martyn Múzeum. Mindezek megszületésében és hosszabb-rövidebb ideig történő működésében Romváry Ferenc tevékenysége döntő, s természetesen ez a felsorolás még közel sem teljes. A könyv írója így vall: „Úgy éreztem, beérett a képtár fejlesztése érdekében végzett szívós és kitartó munkálkodásom gyümölcse. A maga korában azonban merésznek tűnő hipotézisem látszott beigazolódni, *ha nincsenek képtárak, de van rá igény, akkor képtárat kell csinálni*. A kezdetektől, a hatvanas évek óta ez volt legfőbb muzeológusi ars poeticám.”

Romváry Ferenc életműve egyik legjelentősebb – ugyanakkor tegyük hozzá rögtön, máig vitatott – teljesítménye a Csontváry Múzeum pécsi megszervezése. Miközben nagyobb, kompakt gyűjteményeket szerez meg, folyamatosan a legjobb szakemberekkel tárgyal. Csontváry szempontjából alapvető a *Gerlóczy Gedeonnal* kialakult mély kapcsolata, a jeles műgyűjtő építész sokoldalú személyiségét is plasztikusan állítja elénk. Ebben a kérdésben alapvető *Németh Lajos* művészettörténész professzor véleménye, aki kezdetől fogva Romváry mentora volt, s támogatója a gyűjtemény pécsi elhelyezésének. Az iménti „máig vitatott” fordulat pedig arra vonatkozik, hogy – mint ismeretes – vita van arról, hogy „békén kell-e hagyni” a Csontváry Múzeumot Pécssett, vagy különböző idegenforgalmi és egyéb, például marketing szempontok miatt azt a fővárosba (vagy máshová?) kell telepíteni. Ehhez – Romváry könyvétől függetlenül, de ahhoz mégiscsak szorosan kapcsolódva – hadd jegyezzük meg, hogy a kormányzat által korábban kiírt, a Csontváry Múzeum elhelyezésére/áttelepítésére vonatkozó ötletpályázaton kb. másfél éve eredményt is hirdettek, ám annak esetleges folytatását – szerencsére – hallgatás övezi. Azért fogalmazunk így, mert egyetértünk Romváry (makacs?), következetes álláspontjával. „Mi szól a feltétlen Pécssett maradás mellett? Elsősorban az a több évtizedes törődés, féltő gondoskodás, páratlanul kreatív aktivitás, vagyis a Csontváry Múzeum szakmai kiválósága.” Ennyi és nem több. Meggyőző. Romváry Ferenc szakmai önarcképét is hitelesen a Csontváry-életműről írt tanulmánya bevezetőjében olvassuk: „A kiszemelt képet soha nem állt szándékomban oldalakon keresztül elemezgetni. Mindmáig meghagyom ezt a rátermett, jó tollú kollégáknak. Számomra a felismerés, a felfedezés öröme jelenti a legnagyobb boldogságot. És én ezt magamra nézve mindmáig általános érvényűnek tartom. Ezért is nevezem magam elsősorban képtár-csináló muzeológusnak, teljességre törekvő speciális gyűjtőnek, aki saját értékrendje szerint éli meg hivatását.” Ez a művészettörténeti magatartás valóban jellemző egész pályájára, és hogy mennyivel és mennyiben több is, mint művészettör-

ténész, muzeológus, azt Kieselbach Tamás művészettörténész, műgyűjtő, a könyv kiadásának támogatója frappáns előszavában fedi fel: „[...] a pécsi képtár döbbenetes kollekciója, [...] a műtárgyanyag nem egy hétköznapi muzeológus munkájaként, hanem egy igazi gyűjtő, az ország egyik legjelentősebb gyűjtőjének szisztematikus, évtizedeken át tartó építkezése révén, igazi szenvedélyből született meg.” Igen. Furcsa kimondanunk, de igaz: Romváry Ferenc végső soron gyűjtő is, de igen fontos az elhatárolás: nem magángyűjtő. Ő egy közönségnek, egy közösségnek gyűjtött egy életet át. Hogy nem a saját pénzét költötte erre? Arra az az egzakt válasz, hogy – ismerve és emlékezve a múzeumok fenntartásának, finanszírozásának egykori („szocialista”) körülményeit – lehet, hogy így volt nehezebb (erről egyébként sokat ír könyvében)...

Romváry Ferenc könyvének ellentmondásos koncepciója kicsit rendezettebbé vált volna, ha más lenne a szerkezete, melynek felépítése nem tiszta, nem világos. A könyv struktúrája nem is tematikus, nem is kronológiai, bár bizonyos mértékig mind a két körülménynek, szempontnak szerepe van. Talán jobb volna az olvasónak, ha egy-egy téma, személy, jelenség egy-egy egységben lett volna kibontva. Erre a legjobb példa a Csontváry-jelenség körbejárása, amelyre többször visszatér, hosszabb szövegekben, de egységes szerkezetben nagyobb ívű írássá lehetett volna szerkeszteni, s ez más esetekben is igaz. Itt érhetjük tetten azt a jelenséget, mely szerint nem biztos, hogy egy szerzőnek saját magának kell a könyvét szerkesztenie is, mint jelen esetben... Egy magához közel engedett szerkesztő egy logikusabb szerkezetű könyvet teremtett volna, mert így az, akit egy-egy téma a maga teljességében és folyamatában érdekel, előre-hátra lapoz a könyvben. Miként az is szóvá tehető, hogy a szerző műve végén nem teszi közzé megjelent könyveinek, írásainak sorát (vagy annak legalább a válogatását), a forrásokra csak egyes dolgozatait követően utal. S kétségtelen, hogy a tájékozódást intenzíven segítené egy névmutató, annál is inkább, mert az olvasó szinte semmiféle fogódzót nem kap sok esetben, hogy művészek mikor születtek, mikor hunytak el.

Viszont kétségtelen: a szerző hangneme szinte egyedülálló a magyar művészettörténet-írásban. Művészettörténészek, kritikusok művészekről és azok teljesítményeiről mindig is tudtak rosszat, pontosabban bírálót írni. Romváry Ferenc most bebizonyítja, hogy művészettörténész írhat rosszat emberi viselkedésmódokról is, ha azt az ügy sikere vagy kudarca indokolja. Egy biztos: a szerző őszintesége felől semmi kétségünk nem lehet. Romváry nemhogy őszinte, de kíméletlenül őszinte. S néha a művészetről általa írtak katartikus hatása felér emberekről írt sorainak embert pró-

báló hatásával. Őszinteségének egyik legpregnansabb bizonyítéka, hogy amikor a Pécs város Díszpolgára kitüntetés veszi át, 2015-ben, immár túl 80. életévén, akkor ünnepélyes köszönőbeszédében, a megszokott fordulatokat követően a közönség előtt így fogalmaz: „Végezetül magamról annyit, megfáradtam, egyre lassulok, felkészülök a nagy csöndre. De szeretném még megélni, hogy a pécsi múzeum zuhanó mélyrepülése megálljon és visszaforduljon abba az irányba, amikor még szakértelem vezérelte a cselekedeteket.” Majd pár mondattal később: „Nem akarok ünneprontó lenni, de ki kell mondanom, a múzeumi ámokfutást azonnal be kellene fejezni.” Romváry Ferenc ugyanezt a beszédét így indította: „Nem vagyok a szavak embere...” Nos, ha ez igaz is, akkor az is igaz, hogy viszont Romváry Ferenc mindig is a súlyos szavak embere volt. Emberek, művészek, de művészeti kérdések megítélésakor is. Ennek a súlyos kötetnek a tervezője Varga Csaba. Elegáns munkát végzett, a recenzens legfeljebb azt észrevételezheti, hogy a szövegeket kísérő képek (kb. 330) – terjedő divatként – igen kis méretűek, inkább bélyegek, mint illusztrációk, egy-két kivételtől eltekintve. Persze nyilvánvaló, hogy a szerző számára is fontos volt minél több mű láthatóvá tétele, de itt is igaz a régi gondolat: kevesebb több lett volna. A Pauker Nyomda – szokásához híven – magas színvonalú munkát végzett, s így a kemény táblák foglalatába kötött négyszáz oldal szinte nélkülözhetetlen művé avatja ezt a szöveget azok számára, akik kíváncsiak a XX. századi, úgynevezett szocializmus keretei között szervezett, megszületett múzeumok jelenségeire.

Végül hadd jelezzek egy olyan mozzanatot, amelyet először negatívumként említettem, a dolgok végiggondolását követően azonban pozitívumként ítélek meg. Ellentmondást láttam abban, hogy a könyv címe: *A képtárccsináló*, s alá írva ezt olvasom: *curriculum vitae*. Vagyis a cím egyes szám harmadik személyben fogalmazódik meg, s rögtön alatta az látható, hogy ez önéletrajz. Ha ezt a körülményt tekintjük meghatározónak, akkor a könyv címének valahogy így kellene hangoznia: *képtárccsinálásaim*. Ez viszont végképp olvashatatlan fogalmazás. S bár a „csinál” szó egybeépítése a „képtár” kifejezéssel valahogy a fülünknek nem magyaros hangzású, mégis egyfajta közismert nyelvtani konvenció és – közmegegyezés alapján – fogadjuk el: *Romváry képtárccsináló*. A kifejezés végül is tartalmilag igaz és helytálló, s hogy egy önéletrajzban egyes szám harmadik személyben fogalmazódik meg, az a szerző *raciónalis* személyiségét is jellemzi, hiszen könyvében többször, másutt is így ír saját magáról: Romváry Ferenc. Ő maga állítja saját magáról tehát, hogy képtárccsináló. S végső soron igaza van. Ebben semmi kétségünk nem lehet.